

Մ Ա Ս Ի Ս

ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԱԶԳԱՅԻՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

35-րդ ՏԱՐԻ

1886 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 20

ԹԻԻ 3840

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ, ՇԱԲԱԹ 20 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ

ՈՒՂԵՒՈՐՈՒԹԻՒՆ Ի ՊՈՄՓԷՅ ՀՆԴԿԱՅ

ՔԷՆԵՐԻԻ ԱՅՐՔ

(Շար. նախորդ թուէն և վերջ)

Այլ յանկարծ ահաւոր ձայն մը կը լսուի, եւ բալանքինս ամուր մը ցնցուելով՝ որպէս թէ կը կործանի. սարսափած ու սրտատրոփ վեր կը նետուիմ, և առաջին մղմամբ գլուխըս դէպ ի դուրս կը կարկառեմ, թէ վճռաւոր մը կայ՝ տեսնեմ եւ ազատութեան ճար մը գտնեմ: Սակայն մի և նոյն ատեն և առանց խորհրդածութեան ժամանակ ունենալու միևնույն ամբողջութեամբ ներս կ'ամփոփեմ եւ բալանքինին միւս փեղկերն ալ կը փակեմ: Ճշդիւ ժամանակն էր. վանդակակերպ փեղկին ճեղքերէն ուշադիր յովագի մը ահաւոր գլուխը կը նշմարեմ որ ունգունքն երկնցուցած՝ բալանքինին բոլորն հոտոտելով շուրջ կուգար: Կը գգար թէ այն քառակուսի արկեղ մէջ խնդրած որսը կար. եւ որս համեղ, նա մանաւանդ գուցէ համեղագոյն քան ինչ որ ցամաքեալ Հնդկի մը կարող էր իրեն ընծայել: Անդադար չուրջ կու գար, կը մռնչէր ու ճիրա, նազէն թաթովը փեղկը բանալ կը փորձէր: Ստոյգ կրնայ հաւատալ ընթերցողը թէ այն ատեն ոչ տեղին, ոչ տեսարանը եւ ոչ դէպքը կարող էր զիս զուարթացնել: Այս

սեանէս արկղը ինձ կ'երեւար ինչպէս թէ դադաղս ըլլար. կը համարէի թէ վերջին ժամն զարկած էր ու պալ քրտինք մը վըրայէս կը հոսէր: Ինձ օգնութիւն ուսկի՞ց հասնելու էր. անբնակ անաստի մը մէջ էի եւ պամպուկներու անտառի մը եզերքը: Այն մարդիկ՝ որ զիս մինչեւ այն տեղ ուսերնուն վրայ վերցուցած բերած էին, ինչպէս թէ մոգական գաւազանէ մը հարեալ աներեւոյթ եղած անհետացած էին. ո՞ր էին արդեօք գնացած: Բայց թէ եւ գնացած չըլլային, անգէն՝ ինչպէս էին, ինչ օգնութիւն կարող էին մատուցանել ինձ այն ատեն եւ այն ահաւոր դադանին դէմ: Այնպիսի ժամանակ բնութիւնը կը ստիպէ, որ անփոյթ ամենեւին ընկերոջը վճռաւորին, իւրաքանչիւր ոք իւր փրկութիւնը հոգայ:

Արեւը միջօրէին վրայէն շեշտակի կիզիչ ճառագայթներն այն անձուկ արկեղ վերայ կը զարնէր. ջերմութիւնը, մտմտեղը, ծարաւը, ահը. զիս կը տազնապեցնէին. բայց եւ այնպէս փրկութեան յուսոյ թել մը սիրտս կը քաջալերէր. եթէ սայլից խմբիկը վրայ հասնէր՝ փրկութիւնս ապահով էր:

Մինչդեռ ես մահու քրտամբ կը տագնալիմ, միշտ ուշադիր յովազին շարժմանց, յանկարծ այլ ահաւորագոյն աղաղակաւ մը տեղին կը թնդայ, և անմիջապէս անտառին մէջէն ահաւոր մեծութեամբ գազան մը ահագին ոստամբ բալանքինիս վրայէն անցնելով՝ յովազին վրայ կը գահավիժի: Վիթ խարիվագը մըն էր. առանց փախստեան ժամանակ տալու յովազին՝ բալանքինէն քանի մը քալ անդին կ'ըմբռնէ զայն: Այնուհետեւ մահացու կռիւ մըն է կը սկսի մէջերնին:

հարկ էր երկու հուժկու գազաններէն մին իյնար անկանդներէ :

Փազանային անպատմելի կատաղութեամբ մէկզմէկ կը խածատէին . մարմիննին պատառ պատառ կ'ըլլար . եւ սակայն կռիւը շուտով լննալու չէր , որովհետեւ երկու հաւառահորդք ալ հաւասարապէս հզօր էին : Մերթ գետինը փռուած փոշոյ մէջ կը թաւալէին , և մերթ յոտս կանգուն , իրարու ամուր պլլուած , ճիրանօք և ատամամբք մէկզմէկ կը վիրաւորէին : Բերաննին արիւնաթաթաւ , մարմիննին վիրալից . արիւնը իրենց վրայէն առատաբար հոսելով՝ փոշոյն հետ կը մածուէր : Մորթերնուն գոյնը ա՛յլ չէր որոշուեր , այնչափ փոշին եւ արիւնը վրանին մածուած էր :

Իրենց կատաղութեան աղաղակներէն սիրտս , եթէ կարելի է ըսել թէ այն ատեն վրաս սիրտ կար , թունդ կ'ելէր . վայրկեանէ վայրկեան կը մնայի որ կատաղութեամբ ասդիս անդին թաւալելով ապաստանարանին վրայ իյնան ջախջախեն ու զիս պատառ պատառ ընեն : Սակայն յովազին փախչելու ճիգն՝ չը թողուց որ կռիւը բաւանքին մերձենայ . քանի մը անգամ փորձ փորձեց վագրին ճիրաններէն փախչիլ երթալ , բայց յետինս միշտ դէմն առաւ ու չը թողուց՝ մինչեւ որ իսպառ չը յաղթանակեց :

Ինձ կ'երեւար թէ կռիւը քսան վայրկեանէ ի վեր կը շարունակէր եւ դեռ եւս անստոյգ էր թէ որ կողմը պիտի յաղթանակէ : Բայց յանկարծ տեսնեմ յովազին վզին տակէն յորդ արիւն մը սխաւ հոսել . կամաց կամաց սխաւ տկարանալ . այլ թէպէտ մահու օրհասին մօտ՝ դեռ եւս ինքզինքը վագրին կատաղութեանը դէմ կը ջանար պաշտպանել : Բայց հուսկ ուրեմն տղկարացաւ , երկու ետեւի ոտքն ամբողջեց , եւ վայրկեան մը ետքը տեսնեմ վագրը անոր փողը իր կատաղեալ բերնին մէջ առած կը սեղմէր : Ա՛յ մահու դուռն էր , բայց եւ այնպէս օրհասական կատաղութեամբ աչքերէն կրակ կը ցատկեցնէր . մինչեւ հուսկ ապա վագրին ճիրաններուն մէջ անզգայ դիակ մը մնաց :

Յաղթող վագրն առ վայր մը իւր հակառակորդին դիակը գետինը դրաւ , եւ գոռոզ հայեցուածքով անոր նայելով՝ եր-

կու յաղթանդամ թաթերը դէպ անոր գլուխը քշեց ու նստաւ , ինչպէս թէ սաստիկ խոնջութենէն շունչ առնել ուզէր : Մըտախորհ կերպիւ գլուխը հանգչեցուց մէկ թաթին վրայ . կարծես այն անշունչ անշարժ դիակէն շարժմունք մը կը սպասէր տեսնել՝ որ միւսանգամ վրան յարձակի ու պատառէ :

Կատաղութեան աղաղակներուն՝ մահու լուծիւն մը տիրեց . լուծիւն՝ որ վրաս մահու քրտինք բերաւ : Կը համարէի թէ այնուհետեւ կարգը ինձ դար պիտի և սիրտըս ամուր մը կը բարախէր : Բայց բարեբաղդաբար ճակատագիրս կնքուած չէր՝ որ ոսկորներս գազանաբեկ անապատին մէջ ցրուին :

Տեսնեմ վագրը յանկարծ այն հանգիստ վիճակէն գլուխը ցնցելով վեր վերայուց , աչքերը տնկեց եւ ռնգամբ օդը հոտոտելով՝ կարծես վտանգի մը երկիւղը լրտեսել կ'ուզէր : Յանկարծ կանգնեցաւ , բացաւ ահագին բերանը և յովազը մէջը առնելով՝ ցնցեց ամուր մը կռնակը շալակեց , և դեռ ես այր ու բեն չըսած , պամպուկներու անտառին մէջէն անհետացաւ :

Ինձ երազ մը կը թուէր . մահու օրհասը հասած , մինչդեռ բոպէ բոպէ գազանին ժանեաց կը մնայի , նա իւր որսովը առջեւէս կ'անհետանար . կուրծքիս վրայէն կարծես գերեզմանի մը ահաւոր քարը վերցուեցաւ . եւ անմիջապէս անդրադարձայ որ քիչ մը անդին աղաղակներ կը լսուէին . սայլից խմբիկն էր որ վրայ կը հասնէր : Կենաց յոյսը դարձաւ յիս եւ կուրծքս ամուր մը օդու բանալով՝ առատ շունչ մը առի : Այնուհետեւ ամենայն վտանգէ աղատ էի . մանաւանդ որ ընկերութեանը մէջ զինեալ մարդիկ իսկ կային : Ինձ մերձ գալով դուրս գետնէս բաւանքինէն քաշկրտելով դուրս հանեցին . այնպէս ուժաթափ ըրած էր զիս երկիւղը որ ոտից վրայ կանգնիլ կարող չէի : Սայլի մը վրայ հանգչեցուցին զիս . առաջին առատագեղ գաւաթիկ մը վրաս ուժ բերաւ ու կրած սարսափս թմրեցաւ : Բաւանքինի սպասաւորներն իսկ իրենց ապաւէն ծառերէն վար իջնելով՝ վերուցին բաւանքինը . բայց սայլից խմբէն ալ հեռանալ յանձն չառին :

Այսպէս մեր փոքրիկ խումբը միաբան

այն անբնական ծառուտներուն մէջէն անցնելով, վերջապէս սեւադէմ ու ժայռուտ բլրոց ոտքը հասաւ : Ասկէ անդին սայլը յառաջել կարող չէին . հարկ եղեւ իջնել եւ հետի բլրոց կողերէն քաշելով՝ դժուարին ճամբէ վր վեր ելլել, յառաջելով դէպ այրերը որ մեզի հանդիպակաց բլրի մը վրայ իբր բանտերու պատուհանք կը նըկատուէին : Իբր ոչխարաց երամ՝ մէկմէկու ետեւէ ետեւ շարուած՝ անձուկ պողոտայէ մը՝ բլրոց վրայէն վեր ելլելով՝ շուրջ կուգանք, մինչ հուսկ ուրեմն իբր մագլցի կ'ելլենք՝ այն ժայռին մէջ փորուած այրից բերանը :

Քէներիի այրը թէ աւելի հին են բան զէնքփանդայի այրը, թէ աւելի մեծագործ, եւ թէ միանգամայն անկէ աւելի աղէկ պահուած : Եւ գուցէ անոր համար աւելի աղէկ վիճակի մէջ կը գտնուին, որովհետեւ ոչ միայն հեռի են բնակութենէ, այլ եւ ճամբուն դժուարութիւնը՝ այցելուաց բազմութիւնը հեռի կը բռնէ. անով ազատ կ'ըլլան մարդկային բռնի ապականութիւններէն : Հանդերձ այսու՝ ժամանակի եւ սղոյ անբարեխառնութեան վնասներուն ենթակայ են :

Հոս կրնայ զուրցուիլ թէ ողջոյն բլուրը այրերու քաղաք մըն է . որովհետեւ բոլոր այն ժայռին շուրջը բազմաթիւ այրեր փորուած կան, ուր Պուտայի նախնի հետեւողը միանձնական կեանք մը անցնելու կը քաշուէին : Այս այրից ոմանք այնպէս խոր կը ձգին դէպ լերան ներսը, որ կ'ըսեն թէ ոչ երբեք մարդ կրցեր է անոնց ծայրը թափանցել : Աւանդութեամբ իսկ կ'ըսեն . կը զուրցուի թէ գետնափոր ճամբայ մի կայ որ դէպ ի քաղաք մը կը հանէ . զոր ստուգելու համար սրտոտ Բորդուգալցիին մէկն այրը մտաւ, եւ չուանի մը միջոցաւ, որու մէկ ծայրը ինքը ձեռքը բռնած էր, միւսն իր ընկերներն այրէն դուրս կեցած, գնաց դէպ յառաջ . սակայն եօթը ժամ քաշելէն յետոյ, չուանին եւ սրտին հատնելովը ետ դարձաւ առանց բան մը ստուգած ըլլալու :

Այս այրը նշանաւոր են թէ իրենց թըւովը, թէ գեղեցիկ դիրքովը, թէ զարմանալի փորուածներովը, և թէ Պուտայի կրօ-

նից յայտնապէս վերաբերելովը : Բարձր ու սեւատես ժայռուտ բլրի մը երկու կողմը այլ եւ այլ բարձրութեամբ ցրուած են . եւ ինչպէս ըսինք, պուտական միանձնականաց իբր ճգնարան ծառայած են : Շատերն իրենց մտից կից մասնաւոր փոքր ջրամբարներ կամ ջրի ընդունարաններ ունին, որոնց մէջ անձրեւի ջուրը կը մղուի . որք եւ մեզ յոյժ պատեհ եկան՝ ծարաւնիս յագեցընելու, աւուր ջերմութեան և ճամբուն երկայնութենէն պապակեալ ըլլալով :

Այս այրից միջէն մեծագոյն մը նշմարեցինք որ ամենէն նշանաւոր էր եւ էր արդարեւ պուտական տաճար մը : Ասոր ճակատը, որ բուն ժայռին մէջ փորուած է, պարզ ու շիտակ է, առանց ամենեւին զարդ մը ունենալու : Մէջտեղը բարձր քառակուսի դուռ մը ունի, որու իւրաքանչիւր կողմ մը մէկմէկ պատուհան կայ . առոնց վրան ալ շիտակ գծով հինգ քառակուսի պատուհանաց շարք մը կայ : Այս ճակտիս երկու կողմը մէյմէկ ութանկիւն ձեւով սիւն կայ, որոց միոյն վրայ կան երեք առիւծք, նըստած ու կռնակներն մէկմէկու տուած . իսկ միւս սեան վրայ գաճաճներու խորհրդաւոր խմբիկ մը կայ :

Ճակտին ներսը, երկայն ու նեղ բակին մէջ, Պուտայի երկու հսկայ արձաններ կը տեսնուին . իսկ որմոց վրայ քանդակեալ պատկերներ, յորս նշմարեցի ոմանց գիմաց արուեստական գեղեցկութիւնը :

Մուտքը ընդարձակ դուռ մըն է, որու վրայ կիսալուսին պատուհան մը կը տեսնուի : Այս դռնէն ներս մտնելով՝ տաճարին ընդարձակ միջոցը կը գտնուիս, որ է դրեթիէ քսանուհինգ մեդր երկայն, տասուրեք լայն ու տասնըհինգ բարձր : Երկու կողմը երկու կարգ ութանկիւն ձեւով սիւններ կան, նեղ ու երկայն թեւով մը որմերէն զատած : Այս սիւներէն տասուրեկուր միայն՝ դռնէն սկսելով՝ քանդակեալ զարդերով խարիսխներ ու խոյակներ ունին . միւսները չաւարտած կը թուին :

Տաճարին ծայրը, դրան հանդիպակաց, տեսակ մը մեծ խորան կայ, կամ լայն խորըստով գմբեթաձեւ կոթող մը հինգ մեդր բարձր . այս է Գալուստ որ ամեն պուտական տաճարի մէջ անհրաժեշտ գտնուելու է : Եւ դարձեալ այս գմբեթաձեւին գագաթը

խոյակի մը նման յաւելուած մը կայ, որու վրայ սովոր էին դնել յարգութեան խորհրդական նշանը, որ ընդհանրապէս ոսկեզարդ մեծ հովանոց մըն էր: Այս ամենը նմանապէս ժայռի մէջ փորուած՝ մասունք են տաճարին:

Իսկ տաճարին առաստաղը կամարածեւ է. եւ կ'ըսեն թէ յառաջ գերաններ կային վրան հաստատուած, ուսկից սովոր էին կանթեղներ ու ծաղիկներ կախել հանդիսաւոր օրերը. սակայն հիմայ հազիւ թէ մէկ քանի փոքր գերաններու հետքը կը նշմարուին:

Այս տաճարս վսեմ տալաւորութիւն մը կ'ընէ այցելուն մտաց մէջ. մարդ կը դարմանայ մտածելով այն մեծագործ մարդոց համբերութեան ու մեծ մտածութեան վրայ, որ այսպիսի հրաշալի շէնքեր ժայռի մի միջէն կրցեր է արտադրել՝ այնպիսի ժամանակ որ ճարտարապետութեան գործիներն դեռ ևս իրենց սկզբնական վիճակին մէջ կը գլուխուէին:

Թուի թէ անծրեւաց եղանակին՝ ջուրը անարգել եւ առատաբար մզուելով ներս կը թափանցէ, եւ ժպտ լճանալով ջերմ եղանակին կը ցամաքի: Որովհետեւ գետինը չորացեալ ցեխի սև ու թանձր խաւ մը գլուխէն հերձոտեալ, ուսկից անսխորժ հոտ մը կը բուրէր: Այրին մի միայն քնակիչ՝ ջղկանց անհամար լէզէտներ գտանք, որ մեր մերձաւորութենէն սարսափած սուր ու քստմնելի ձայներով այն կէս մը մուծ միջոցին մէջ կը թուշտէին:

Այս տաճարէս ելլելով շուրջ կու գանք դէպ ի հիւսիս, ուրիշ բազմաթիւ այրից առջևէն անցնելով. մինչև վերջապէս ժայռին վրայ փորուած երկայն բարակ սանդղղի մը առջևը կու գանք: Հոս հայրիւրաւոր այրից կամ սենեկաց տեսարանը կ'ելլէ առջևէն, որ այն ժայռերուն գետնափոր քաղաքի մը երեւոյթը կու տան: Որ կողմը աչքերնիս դարձնենք՝ մուծ դռներ կամ սիւնազարդ անցքեր կը տեսնենք որք լերան դէպ ի ներսը կը մտնին:

Այն տեղեաց վրայ խոր լուծութիւն մը կը տիրէ ամենուստեք. լքեալ թողեալ քաղաք մը կը նմանի՝ առասպելական դարուց

խորհրդաւոր հրաշալիք: Շրջակայ բնակիչք իսկ կը համարին թէ այն այրք՝ դիւաց ապաստանարանք են. այս կարծիքը այնքան երկիւղ կ'ազդէ ժողովրդեան որ ոչ ոք կը համարձակի անոնց մերձենալու: Այսպիսի ժողովրդական երկիւղալից կարծիք գուցէ անկէ առաջ եկած է որ այն լքեալ խղիկը բազմաթիւ վագերց ու գազանաց ապաստանարան եղած են. անանկ որ երբեմն եւս անզգոյշ խուզարկուաց հետաքրքրութիւնը խիթալի կրնան ըլլալ:

Սանդղին աստիճաններէն վեր ելլելով՝ բլրին ժայռուտ գագաթը կ'ելլենք. ընդարձակ ու գեղեցիկ տեսարան մը կը նշկարուի առջևէն: Սակայն ամենէն առաջ կապկաց երամ մը կը դիմաւորէ ըզմեզ, որ շուտ մը սարսափած՝ թփէ թուփ, ծառէ ծառ ուստոստելով կը հեռանան կը փախչին: Այն ուղղութեամբ աչքերնիս տանելով՝ ընդարձակ քաղաքի մը հեռաւոր աշտարակները կը նշմարենք, որպէս թէ ընդարձակ ծովու մը ջրին մէջէն կանգնուէին: Այն ծովուն մէջ իսկ բազմաթիւ կղզիացեալ բլուրք ցիր ու ցան կը տեսնուին, մինչդեռ լերանց գօտիք աւելի անդին ցամաքին մէջ կը մտնին: Շուրջերնիս անտառք ու բլուրք ողջոյն տեսարանը կը զգեստաւորեն. բայց մեր ձախակողմը բլրոց մէկմէկու կից խմբէ մը բարձր գոգ մը ձեւանալով, Վիհար մականուանեալ լիճը կը գոյանայ, որու ջրերը, կ'ըսեն, Պոմպէյ կ'իջնեն, բազմամարդ քաղաքը արբուցանելու:

Բլրէն իջնելով սայլերը փութացինք եւ միագունդ. նոյն ճամբով մեր դարձը սկըսանք, մէկ քանի օձից տեսիլը եւ հեռաւոր գազանաց մանչիւնը մի միայն դէպք եղան մեր ճամբուն: Մուծը կոխեց, այլ գեղեցիկ լուսին մը հորիզոնէն սկսաւ բարձրանալ որ մեզ մինչեւ բուն բանակը առաջնորդեց, ուր գտանք ուրախութիւն, կաքաւ եւ ծիծաղուց աղաղակ:

Բայց երկաթուղւոյն ժամը մերձեցեր էր, եւ խոնջութիւնը տիրած էր տղայոց վրայ: Փութացինք կառատունը ուր առաւօտեան հանդիսիւ դարձեալ կառքը լցան: Նրբ Պոմպէյի լապտերները տեսանք՝ բոլոր այն տղայոց բազմութիւնը կարծես վերջի քունը

կը ննջէին. մահու լուսթիւն մը տիրած էր
կառքերուն մեջ :

Երկրորդ օրը ինձ իբր երազ կը թուէին
նախընթաց աւուր պատահարք :

(Բազմալէպ)

Հ. Վ. ԻՍԱՎԵՐՏԵՆՅ

ՆՈՐԱՎԷՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՆ

(ՆՄԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆ ՌՈՒՍԵՐԷՆԻ)

(Շար. նախորդ թուէն և վերջ)

Գ.

Այն օրէն՝ Պետիկի համար սկսաւ կա-
տարեւապէս օտար կեանք մը, նոր գիտու-
թեամբ եւ նոր սկզբունքներով :

Մինչեւ ութնամեայ հասակն, այսինքն
դեռ եւս ուսումնարան չը մտած, Պետիկ
կ'ապրէր իսկ եւ իսկ բուսական կեանքով,
մեծ ախորժակով կ'ուտէր կարկանդակներ,
ձմրան՝ աներկիւղ կերպիւ կը թաւալէր ձիւ-
ներու մէջ, կը սահէր լարծուն սառուցի վը-
րայ, որոյ միջոցին երբեմն կորսնցնելով
իւր հաւասարալիւծութիւնը սաստկութեամբ
կ'իյնար ու գլորուէր սահուն մակերեւոյթի
վրայ, կոտորելով իւր գլուխն կամ վիրաւո-
րելով իւր թեւերն ու ոտները : Փողոցի մէջ,
խաղի ժամանակ միշտ քաջաբար բռնցակը-
ռիւ կ'ընէր իւր հասակակիցներու հետ, կը
լողար մեծ ու աղաւտ լճակին մէջ որ ծած-
կուած էր մզլուծութեամբ, անձրեւոտ օրերը
գլխաբաց ու ոտքորիկ դուրս կը վազէր տան
դրան առաջ՝ կամ փողոց ու կ'սկսէր ուրախ
զուարթ ցատկաւտել անձրեւի տարափի ներս
քեւ ու իւր սուր եւ բարձրաձիչ ձայնով
կ'երգէր պարելով :

Անձրեւ, անձրեւ ցած արի,
Բուսցուր ցորեն ու գարի...

Եւ Պետիկ այսպէս անսահման կերպիւ
երջանիկ էր ու գոհ՝ իւր ճակատագրէն :

Պետիկի բարոյական եւ մտաւոր կեան-
քըն սկսաւ նորա դպրոց մտնելէն անմի :

Զապէս յետոյ : Այդ տեղ կայտառ ու կար-
միալուծութիւն Պետիկն, իւր կուսական միա-
բով ու սրտով, իսկոյն եւ եթէ ենթարկեցաւ
ազդեցութեան իւր բարի եւ խելացի ու-
սուցչուհւոյն, որ ջերմապէս նուիրուած էր
իւր դպրոցական գործին : Պետիկ, նախ
ընթերցանութեան եւ իւր դաստիարակու-
հիի հետ ունեցած խօսակցութեանց ազդե-
ցութեան շնորհիւ, սկսաւ խորհիլ այլ և այլ
երեւոյթներու վրայ, որ մի ին, խորհրդա-
ւոր ու անհասկանալի կ'երեւէին նորա ման-
կական անիորձ ուղեղին : Ի բնէ լինելով
սաստիկ դիւրագգած եւ ուսումնասէր, նա
անյադ ցանկութեամբ կ'ընթեռնուէր զանա-
զան ճանապարհորդական նկարագրութիւն-
ներ, հետաքրքրական պատմութիւններ ու
կենսագրութիւններ, եւ այսպիսի ընթեր-
ցանութեամբ, ուսումնասիրութիւնն աւելի
եւս կը զօրանար ու կը սաստկանար նորա
մէջ : Իւրաքանչիւր ինքնաբուխ կարծիք, իւ-
րաքանչիւր նոր տպաւորութիւն Պետիկ կը
փափաքէր անպատճառ հաղորդել իւր ա-
նուշիկ ուսուցչուհիին, կամ ընկերակիցնե-
րուն : Ամեն օր մտիկ կ'ընէր նմա, կը խօ-
սակցէր նորա հետ : Այս պարագայի շնոր-
հիւ նորա մէջ զարգացաւ ինքնիշխանութիւն
ու համարձակութիւն, ողջմտութիւն ու ճշ-
մարտախօսութիւն : Նմանապէս այս տեղ
առաջին անգամ, նորա մանկական գլուխի
մէջ ծնունդ առին խաբուսիկ, կատարելա-
պէս հրապուրիչ ու չողողուն երեւակայու-
թիւններ ու ցնորքներ, թէ ինչպէս ապա-
գային ինքը պիտի մեծնայ, պիտի ճանա-
պարհորդէ, այն եւս անպատճառ չողենա-
ւով եւ իւր Գամեր ու Սահակ ընկերակից-
ներուն հետ, յետոյ թէ ինչպէս պիտի եր-
թայ Ամերիկա մի չողենաւ լեփ լեցուն ոսկի
պիտի ժողովէ եւ տուն պիտի վերադառ-
նայ կատարեւապէս ուրախ եւ գոհ : Թէ
ինչպէս յետոյ ոսկի պիտի բաժնէ ամեն մար-
դու, իսկ իւր ուսուցչուհիի համար պիտի
կառուցանէ ոսկի դպրոց մը, որի թէ՛ բար-
տէսները, թէ՛ նստարանները, թէ՛ պահա-
րաններն եւ թէ՛ յատակը, մի խօսքով այդ
լինին : Այն ժամանակ նորա կնքահայր Յա-
կոբ, այլ եւս ախ ու վախ չը պիտի ընէ,
թէ « խրճիթս քարուքանդ է եղած թէ ձիւ
մեռաւ » չը պիտի ըսէ, որովհետեւ ինքն—

Պետիկը — մի ամբողջ պարկ ոսկի պիտի տայ նմա, եւ կնքահայր Յակոբը պիտի կառուցանէ նոր, ո՛չ թէ խրճիթ մը, այլ շքեղ ապարանք մը, և պիտի գնէ փառաւոր կառք սեւ ու գեղեցիկ նժոյգներով . . .

Այսպիսի եւ նմանօրինակ բազմաթիւ ցնորական մտածութիւններ կը տարուբերէին Պետիկի վառ երեւակայութեան մէջ, երբ հայրն «սաճաճ» տուաւ զայն վաճառական Մանկասար աղայի մօտ։ Պետիկ շուտով ճաշակեց այս նոր «ուսման», նոր «գիտութեան» բոլոր քաղցրութիւնը։

Իւր ընդունելութեան առաջին օրն իսկ խանութ եկաւ հրեայ մը որպէս զի իւր առնելիքն ստանայ աւագ գործակատարէն։ Սակայն գործակատարը, պահուելով քովի սենեակը, հրամայեց ըսելու թէ ինքն խանութը չէ։ Հրեան խանութ մտնելով դարձաւ գէպի Պետիկին, որ յուզեալ գիրքով կեցած էր դրան առաջ, եւ հարցուց։

— Այստեղ է աւագ գործակատարը։

— Այո՛, այստեղ է, պատասխանեց նա առանց մտածելու. նա մօտի սենեակն է . . . այժմ գնաց այնտեղ . . .

Պետիկ սոսկալի ծեծ կերաւ գործակատարէն։ Նա դառնապէս լացաւ ո՛չ այնչափ ցաւէն որչափ այն գիտակցութենէն թէ անմեղ տեղը պատժուած էր։

— Ի՞նչ պատճառաւ ծեծեց զիս։ Մի՛թէ սո՛ւտ խօսեցայ, մի՛թէ նա այստեղ, խանութը չէ՞ր . . . կը հարցնէր ինքնիրեն։

Տուն գալով, Պետիկ պատմեց հօրն ու կնքահայր Յակոբին իւր դժբաղդութեան մասին։ Հայրն որդւոյն այս գանգատի առթիւ կատարեալ ծանրութեամբ դիտել տրւաւ։

— Հող չէ, ուրիշ անգամ աւելի խելացի ու նրբամիտ գտնուէ։ Դուն հիմակ ա՛լ պղծարիկ չես, փառք Աստուծոյ, պէտք է հասկընաս, երբ ինչ պէտք է ըսել։

Իսկ կնքահայր Յակոբը յարեց. «Տղաս, առանց ծեծի չես կրնար մարդ ըլլալ։ Ետքէն շատ շնորհակալ պիտի ըլլաս այս ծեծ ուտելուդ համար . . . Դուն չիտես մեզի ո՛րչափ կը ծեծէին . . . անանկ կը ծեծէին, անա՛նկ կը ծեծէին որ . . . Առանց ծեծի ուսմունք, գիտութիւն չ'ըլլար, ասիւկայ աղէկ դիտցիր»։

Այնուհետեւ Պետիկ իւրաքանչիւր «հարուածական գիտութենէն» յետոյ, այլ եւս չէր դիմեր իւր հօր, այլ իւր դառնակսկիծ վիշտը, մտային յուզումներն ու ցաւերը կը ծածկէր իւր սրտին խորը, միայն շատ քիչ անգամ, ազատ եղած ժամանակ, կը վազէր կ'երթար իւր նախկին ուսուցչուհիի մօտ, որ առաջուան պէս կը փայփայէր զայն, և կուտար նմա կարգալու իւր սիրած գիրքերն որոց համար Պետիկ ոչ սակաւ անգամ արիւննաթաթաւ կը լինէր ծեծի տակ։ Այնպէս որ վերջապէս պարտաւորեցաւ հրաժարիլ եւ այս ընթերցանութենէն զոր կ'ընէր նա մութ անկիւններու մէջ, ճանապարհին եւ գիշերը պառկած ժամանակ։

Մի օր Մանկասար աղան իւր մօտ կանչեց Յովսէփին և հետեւեալ խօսքերն ուղղեց նմա։

— Աս ինչո՞ւ դաս չես ի տար տղայիդ։ Կը կարծես թէ մարդու մէջ մտցնելով զայն եղաւ գնաց։ Զէ՛, աղբար, անանկ չէ, կը ցաւիմ որ շատ երես տուած ես անոր։

— Ի՞նչ . . . Ե՞ս . . . ամենեւին . . . յուզեալ ու կցկտուր արտասանութեամբ սկսաւ արդարացնել ինքզինքն Յովսէփի։

— Ես կ'ըսեմ որ պէտք է դաս տալ անոր, պէտք է «սուսցանել», որովհետեւ Պետիկը շատ երես առած է։ Երէկ նորէն անպիտանութիւն մ'ըրաւ։ Տղաքները փակեցին խանութն ու գնացին ճաշի, Պետիկը նախ անոնց հետ էր, բայց յանկարծ կորուսեցաւ ու չը կայ։ Դտցին շտեմարանը նախեցան, տեսնեն որ ստանան հոն անկիւնը նստած կը կարդայ։ Ա՛լ երեւակայէ թէ ինչ ըրի, տո՛ւր որ կուտաս, այնպէս որ ողջ ու կոր չը թողուցի վրան և ետքէն ըսի որ ձեռք վերցնէ ադ կարդալ—մարդ ալէն ու ուրիշ անգամ շտեմարան չը մտնէ, որովհետեւ հոն են իմ բոլոր ուտելիքներն. թէ որ «եղբորդ վրայ իսկ յոյս դնես, անօթի կը մընաս . . .»։ Ասոր համար է քեզ կանչեցի որ դու ալ քիչ-մը դաս տաս, «սուսցանես»։

Վաճառականն իւր մօտ կոչեց Պետիկը։ Մանկան սեւ ու վառվռուն աչերը կարծես կը մխային մթադոյն ու դեղնորակ բոցեր դուրս արձակելով, իսկ գլուխին վրայ դեռ եւս կ'երեւէր բացուած թարմ վերքը։

Այստաւ Պետիկի անհոգ շարժումներէն կ'երեւէր որ նա տակաւին ուղղուած ու

խելքը գլուխը եկած չէ Մանկասար աղայի տուած երեկուան դասէն :

— Կը լսե՞ս կոր, կ'իմանա՞ս ըրածդ, ըսաւ Յովսէփի անմիտ եւ անհամարձակ կերպիւ : Վերջապէս ամենեւին լաւ բան մը չը պիտի սովորիս . . .

— Ելիր դո՛ւ աղէկ սորվեցուր աղուհի մը ծեծելով, ան ատեն խելքը գլուխը կուգայ, ընդմիջեց Մանկասար աղան :

Բայց Յովսէփի չը համարձակեցաւ իսկոյն ծեծել իւր որդին . կարծես մի տեսակ կարեկցութիւն կ'զգար դէպի նա :

— Ես, հայրիկ, ես միշտ կը հնազանդիմ, ամեն ինչ կը կատարեմ, իսկ ինչ որ ալ կը կարգայի, այն եւս կը կարգայի երեկոյեան երբ ամեն ոք կ'երթար քնանալու : Իսկ այս պարագային իւր նպատակ կայ . . . չարութիւն . . .

Սակայն հայրը թոյլ չը տուաւ նմա խօսիլ այլ եւս : Բոլոր անհաճ զգացումները վայրկենապէս բռնկեցան նորա մէջ եւ նա սոսկալի կատաղութեամբ յարձակեցաւ զըծ-բաղդ մանկան վրայ : Սոսկալի ապտակներն եւ գազանական անգութ հարուածներն, որ կ'իջնէին խեղճ Պետիկի երեսին, ուսին ու կուրծքին, սոսկում աղդեցին նոյն իսկ Մանկասար աղայի, որ առ հասարակ երկչոտ չէր նմանորինակ « գիտութեան » դասաւանդութեան գործի մէջ :

— Ա՛ռ քեզ, ա՛ռ քեզ, շուն շանորդի : Հիմա թող խելքդ գլուխդ գայ . . . Ահա աս ալ քու անպիտան գիրքն, տե՛ս : Եւ Պետիկի մթաղենեալ աչերու առաջ կը թափ-թէին գրքի բգիկ բգիկ թերթերը :

Պետիկ շտապաւ ծռեցաւ ժողովելու իւր պատուած գրքոյկի կտորներն, բայց հայրը բռնելով նորա մազերէն վեր վերցուց գետնէն . . .

Այնուհետեւ Պետիկ այլ եւս չէր կարդար բնաւ, ու չէր երթար ուսուցչուհիի մօտ :

Դ.

Պետիկ շատ երկար չը մնաց Մանկասար աղայի մօտ . ընդամենը վեց ամիս : Սակայն եւ այնպէս այսպիսի կարճ ընթացքի մէջ նա կարողացաւ հասնիլ այնքան որ կատարեալապէս անճանաչ դարձած էր : Նախկին աշխոյժ, կայտառ ու վառվռուն Պետիկը փոխ-

ուած էր բոլորովին եւ եղած էր թարչա-մած, անզգայ ինքնաշարժ մեքենայ մը : Ոչընչացան նորա վեհանձնական ազատակա-նութիւնն եւ համարձակութիւնն՝ յաճախադէպ դանակոծութեան, հայհոյութեան, յանդիմանութեան եւ « Մանկասարեան բա-րոյխսօսութեան » աղդեցութեան տակ, և նոցա փոխանակեցին մեղամաղձիկ տրտմու-թիւն, դաժանութիւն եւ մթաղենեալ դէմք մը որ կարեկցելի ու անքնական լրջութիւն կ'ընծայէին տաան եւ մէկամեայ խեղճ Պե-տիկին : Մանկասար աղայ կը շարունակէր մի կողմէ անգութ դանակոծութիւնն եւ միւս կողմէ իւր աղետաբեր բարոյխսօսու-թիւնը . « Ամենէ առաջ սիրէ Աստուած, յետոյ զիս — տէրդ և ապա հայրդ ու մայ-րդ », կամ թէ « Ինչ որ Տէրդ կ'ընէ չը յանդգնիս քննադատել զայն, որովհետեւ Տէրդ քո հասցէն ու բարերարն է » : Պե-տիկ վերջ ի վերջոյ չը կարողացաւ համբե-րել եւ խանութի տղայներէն միոյն հետ ունեցած խօսակցութեան ժամանակ դուրս թափեց իւր բոլոր զայրոյթն իւր տիրոջ դէմ :

Մի տօն օր, վաճառական Մանկասար աղան եկեղեցիէն տուն կը վերադառնար կուրծքին ունենալով շքանշաններ . . .

— Օ՛հ, օ՛հ, մեր տէրն ո՛րքան նշաններ ունի, ըսաւ կրտսերազոյն գործակատարն որ ընդամենն տարիէ մը աւելի կար որ փո-ղոցի տղայներու շրջանէն ելած էր :

— Է՛, ի՞նչ բանի համար են այս նշան-ները, հարցուց Պետիկ :

— Ի՛նչ բանի համար, վա՛յ ապուշ, մի-թէ յայտնի չէ՞ ինչու համար . նորա բարի գործոց համար անտարակոյս :

— Լաւ գտար . միթէ մեր տէրը բարի՞ է . . . կատարեալ վագր է նա, վագր . . . որի՞ բարութիւն ըրած է . . . Ամեն մարդ կը խաբէ եւ մեզ ալ կը սորվեցնէ « եթէ չը խաբես, չես ծախեր » . . . Այս մարդը բարի՞ է հա, բարի . . . զազան է, հրէշ է . . . դառն բարկութեամբ կը գոչէր Պե-տիկ եւ կարծես թէ աւելի եւս կը բորբո-քուէր բոլորովին : Նորա դառնութեամբ լի մանկական սիրտն այլ եւս անկարող եղած էր համբերել եւ ահա նա, առանց գիտ-նալու թէ ինչ կ'ըսէ, դուրս կը թափէր մը-թերեալ բոլոր թոյնն ու բարկութիւնը :

Հետեւեալ օր, քսու գործակատարը բուրայս խօսակցութիւնը պատմեց Մանկասար աղայի :

Պետիկ իսկոյն արտաքսուեցաւ խանութէն :

Ե .

— Հիմակ ինչ ընեմք եղ, խուլ եւ զայրացած ձայնով կ'ըսէր Յովսէփ, սպառնական, կատաղի աչքերն յառելով խեղճ մանկան վրայ : Պետիկ լուռ կը մնար : Միայն թէ նորա գունատ ու դեղնորակ դէմքն աւելի եւս դունատած էր, իսկ վառվառն աչքերը չիջած էին բոլորովին, խոյս կուտային օտար ակնարկներու հանդիպումէ եւ միշտ գետինը կը նայէին կամ անհունութեան մէջ :

— Ահա ա՛լ վաճակեց քեզ, վաճակեց, շունչանորդի . . . հիմակ ալ ո՛ւր պիտի դընեմք զի, ի՞նչ ընեմք զի . . . քեզի մարդոց մէջ մտցուցած օրէս գիշեր ցերեկ հանգըստութեան երես չը տեսայ . միշտ կը վախնայի թէ անձուռնի բան մը պիտի ընես : Վերջապէս ալ ըրի՛ր . . . առ քեզի . . .

Յովսէփ տակաւին աւարտած չէր իւր խօսքն, երբ դրան ձայնը լսուեցաւ և սեմի վրայ երեւցաւ Յակոբ : Նորա խորշմներուն պէս ծալ-ծալ կետուած յօնքերը բացորոշապէս կ'ապացուցանէին թէ նա արդէն տեղեակ է ամեն բանի եւ թէ խիստ վշտակից է իւր բարեկամի վշտերուն :

— Քեզի հազար անգամ ըսի, սպառնական չեղով դորձաւ նա դէպի Յովսէփ, հազար անգամ ըսի, որ պէտք է ան ուսուցմէն շատ դաս տալ աղոր : Բայց հիմակ ա՛լ ելած մինակ կը պոռաս վրան : Ատանկ ընելու չես . . . ծոծրակին, վզակոթին զարկ, զարկ, աղէկ զարկ որ հասինայ, խելքը դըլուխը գայ . . .

Յովսէփ իւր կնքահօր այս խօսքերէն աւելի եւս կատղելով, սկսաւ դասը տալ Պետիկին, սոսկալի դաս, որոյ ենթակայ են Պետիկի նման հազարաւոր մատղաշ մանուկներ :

Սենեակի մէջ նախ կը լսուէին աղեկտուր ու սրտամորմոք ճիչեր, կը լսուէին բռնեցքի հարուածները, կը լսուէին Յակոբի բաշխերական դիտողութիւնները . « Ա-

տանկ պէտք է, ատանկ պէտք է անառակ տղոց : Թո՛ղ չը մոռնայ հայրական գիտութիւնը . . . » Բայց յետոյ լուեցին ճիչերն ու հեծկլտանքները . մանուկն ուժաթափ եղած էր :

Սարսափահար մայրը, դողահար մօտեցաւ իւր զաւկին, վեր առաւ զայն եւ հեռացուց դաղանացեալ հօր աչքի առաջէն :

Այս դէպքը տեղի ունեցաւ ճիւղ Ծընունդի ճրագալոյցի օրը : Պետիկ մի ամբողջ շաբաթ պառկած մնաց անկողնի մէջ : Մայրը միշտ կուլար դառնապէս, հայրը յօնքերը պոստած լուռ կը մնար, իսկ կնքահայր Յակոբը կ'ըսէր . « Հոգ չէ . . . առանց ծեծի կարգ ու կանոն չը կայ : Կը ցաւի, կը ցաւի, բայց վերջապէս ցաւը կ'անցնի, տղան ալ անկողնէն կ'ելնէ » :

Արդարեւ, Պետիկ մէկ շաբաթէն ելաւ . ելա՛ւ Բայց ոչ իբր տառն եւ մէկամեայ աշխոյժ մանուկ, այլ իբր վշտահար ծերունի, որոյ դիմաց գծագրութենէն այնպէս կ'երեւի թէ տխուր ու բազմաշարժար սիրտ մը ունեցած է նա իւր կենաց ընթացքի մէջ . այնպէս կ'երեւէր եւ Պետիկի դիմաց գծագրութենէն . կարծես թէ ծայրայեղ տըխրութիւնները, վիշտերն ու տանջանքները շանթահար ըրած, բոլորովին ընկճած էին զայն ցաւոց անտանելի բեռին տակ :

Հայրական վերջին դասը խիստ աղետաբեր ազդեցութիւն ըրած էր : Պետիկ սկսաւ հիւժիւ . . . օրէ ցօր հալ ու մաշ կը լինէր :

Մայրը կը նշմարէր իւր « անուշիկ զաւկի » այս կերպարանափոխութիւնը : Սակայն հայրը ուշադրութիւն չէր ընէր նորա ո՛չ հողազոյն դեղնորակ երեսին, ո՛չ անոր ժակի խանդարման, ո՛չ նորա թոռմեղուն եւ կեանքի շիջման որ օր աւուր աւելի եւս կը զօրանար, կը սաստկանար Պետիկի մատաղ ու բազմատանջ մորմնի գործարանական կազմաւորութեան մէջ :

Յունուարի վերջին Յովսէփ նոր տեղ մը դրաւ տղան : Բայց այս անգամ տէրը մանրազատ մ'էր, Պաղտատար աղայ անունով, որ փոքրիկ խանութ մ'ունէր հրապարակի ամենէ յաջողակ տեղը : Պետիկի սկստաւորութիւնն էր յաճախողներ կոչել, հետեւաբար նա հարկադրուած էր ամբողջ օրը դուրսը անցունել :

Յունուարի եւ փետրուարի խառնարաններն, նմանապէս տիրով յաճախակի «սառցաձն»ները բոլորովին խանգարեցին տասն եւ մէկամեայ մանկան արդէն խանգարուած առողջութիւնը։ Պետիկ սկըսաւ մաշուիլ ու հալուիլ այնպէս, որպէս սեղանիդ վրայ վառ դրուած մոմը արագօրէն կը հալուի երեկոյեան աչքիդ առաջ։

2.

Եկաւ գարունը։

Գարնանային արեգական հազարաւոր ճառագայթներ իրենց արծաթադոյն շողիւններով կ'ողողէին սառցային մակերեւոյթները։ Սառցային բիւրեղներն երփներանգ դոյներով կախ ընկած կ'երեւէին ծառերու ճիւղերէն։ Գարնան ջուրերու ազդեցութիւնէ հեղիները թաւալզոր արագութեամբ կը սըրանային չը գիտեմ դէպի ո՞ւր եւ նոքա, ոմանք իրենց կարկաչիւնով, ոմանք իրենց կատաղի մռնչիւնով կ'աւետէին մարդկան բանաստեղծներու եւ «քնքոյշ սիրտերու» ցանկալի բնութեան վերակենդանութիւնը։

Մինչ գարնան գեղածիծաղ ու հեշտալի օրերու հետ կենդանութիւն կ'ստանար համայն բնութիւն. կը ժպտէր ու կը ցնծար ամեն տխուր ու վշտահար երես. կը բերկրէր ամեն սիրտ եւ լեզու կ'առնէր ամեն անկեզուն։ Պետիկ ընդհակառակն աւելի եւս տխուր ու տխուր կ'երեւէր։ Ամբողջ ժամերով նստած կը մնար փայտէ կոտրուած արկղիկի մը վրայ խանութի առաջ, և ենթակայ կը լինէր խորին ինքնամոռ երեւակայութեան։ Արանար երեւակայական անհունութեան մէջ եւ դէմքի երբեմն տըխուր և երբեմն ուրախ արտայայտութիւնը կ'ապացուցանէր նորա հոգեկան յուզումները։ Երբեմն անըմբռնելի, անբացատրելի բաղձրութիւն մը կը ծաւալէր փոքրիկ տըղայի դէպի մահ գիմով փոքրիկ մարմնի երակներու մէջ եւ կը հարկադրէր զայն քնանալ մանկական անմեղ եւ անդորրաւէտ քնով։

Պետիկ իւր մարմնած աչերով ընդ երկար կը նայէր պղտոր ջրի արագասահ հեղեղներուն, որ բարձր ազմուկով կուգային կը թափուէին խանութի առաջ գտնուող

փոսի մէջ, եւ նա անբացատրելի հաճոյքով կը նայէր այս տեսարանին։

Բայց խանութպանի զգուելի ձայնը կը խանգարէր նորա այս հեշտալի զուարճութեան վայրկեանը։ Պետիկ կը սարսափող մարմնով եւ կ'սկսէր խռովեալ ու տաղնապալի հայեացքով անցորդներուն նայիլ ու գոչել ողորմելի եւ տխրահնչիւն ձայնով. «Այստեղ նայեցէք, այստեղ բարեկամներ. ամեն բան կը գտնուի մեզ մօտ...»։

Այս գարնան ընդ միշտ աւարտեց Պետիկ իւր «գիտութիւնն» եւ «մարդոց մէջ մտնելն»։ Պաղտասար աղայ տանջեց, տանջեց խեղճ տղան. բայց տեսնելով որ ի զուրէ, հօր տունը ղրկեց։

— Է՛, աղբար, կ'ըսէր նա Յովսէփին, տղադ հի՛շ բանի մ'ալ չի գար։ Արդէն թո՞ւմեր ինկեր է։ Մանաւանդ մեր գործի համար բոլորովին անպէտք է։ Երբ պէտք է յաճախորդներ կանչէ, խաբէ խաբխաբէ, այն տոտեն ընդհակառակն անիկա ուրիշ բան կը մտածէ, լուռ կը մնայ, կարծես թէ մեռած ըլլայ։ Այր սո՞ւս, կը զարնես, չի՛շ։ Մէկ վայրկեանէն ետքը նորէն մտմտութիւն մէջ կ'իյնայ։

Պետիկ տուն տարուեցաւ։ Այս անգամ հայրն այլ եւս չը համարձակեցաւ դաս տալ նմա։

— Առանց անոր ա՛լ ուսուս արդէն, ըսաւ նա իւրովի եւ սիրտը լեցուեցաւ սաստիկ դառնութեամբ։

Ե.

Ամառ է։

Օգոստոսի վերջին օրերէն մին է։ Անդորրաւէտ եւ հեշտաբոյր առաւօտ մ'է։ Երկինքը կապուտակ է ու անամպ։ Արեգակն, որ կը բարձրանայ վեհօրէն, կը փայլի ոսկեճաճանջ ճառագայթից շողիւնով... Ժաղկանց անուշ բուրումը թարմ եւ առատ հոսանքով ներս կը թափանցէ լուսամուտէն ու կը ծաւալէ մաքուր յարգարուած փոքրիկ սենեակի մէջ, որոյ մի անկիւնը պառկած դրուած է Պետիկ, ըսպիտակ, սպիտակ որպէս ձիւն։ Նորա գանգուր թուխ մազերը կարծես աւելի եւս սեւագոյն կ'երեւէին իւր մարմարիոնի պէս ճերմակ ու հարթ ճակատի վրայ։ Աղեղնա-

ձեւ սեւ յօնքերն ամփոփուած են մանկան հասակին տնքնական ձեւով մը, իսկ նուրբ ու կապուտակ շուրթերն իրար սեղմուած են այնպէս, որ անբացատրելի վըշտակութիւն արտայայտելու ձեւ առած կ'երեւին :

Այն սեղանի որի վրայ պառկած է Պետիկ, այն սեղանի մօտ ծուկի եկած է վըշտատանջ եւ հալումաչ եղած մայրը, որ բարձր ճիչեր արձակելով կուլայ, կուլայ դառնասիրտ եւ աղէխարշ լալիւնով, ապա խուլ հեծկլտանքներ կը սրանան նորա վըշտակոծ սրտի խորերէն : Նորա մօտ հին աթոռակի վրայ նստած է Յովսէփ ընկճեալ թշուառութեան հարուածներու բեռին տակ ու խոնարհած զլուխով : Ժամանակ տու ժամանակ նորա մօտայլ զոյգ այտերէն դէպի վայր կը գլորին տաք տաք արտասուաց զոյգ զոյգ կաթիլներ, զոր շտապաւ կը սըրբէ նա իւր չոր ու կոշտ ձեռներով : Իսկ անկիւնը կեցած է Պետիկի նախկին ուսուցչուհին ու մտածութեանց մէջ ընկզմեալ աչքերը տխրօրէն յառած է անշունչ Պետիկի սպիտակ երեսին : Եւ իրեն կը թուի որ այդ բարակ շուրթերու մէջ, այդ դաժան կերպիւ կցուած յօնքերու մէջ, այդ սրացեալ ըթի մէջ եւ այդ խոր ընկած աչքերու մէջ դրօշմուած է բռնութեան ու տգիտութեան դրօշմը :

Ներս մտաւ քահանայն տիրացուի հետ միասին : Սկսաւ յուղարկաւորութեան տըխուր արարողութիւնը : Քանի մը վայրկեանէն փոքրիկ սենեակը լցուեցաւ բազմութեամբ : Բուրվառի մուխն ամպագոյն նուրբ հոսանքով կը ծաւալի սենեակի մէջ : Լուսամուտէն դուրս լսուի ճնճկուկներու ուրախ ձուռողումը, կը լսուի եւ մեղուի միօրինակ բզզոցը, մեղուի՝ որ անդադար կը թռչէր անուշահոտ մեխակի մի ծաղկէն միւսը :

Բոլոր ներկայից դէմքերու վրայ նկարուած է խորին տխրութեան կնիքը : Կընքահայր Յակոբը կը մտածէ այս « փուճ աշխարհ » յի վրայ եւ նորա մէջ կը գտնէ միայն ունայնութիւն եւ ունայնութիւն : Պառաւ ծլուրին կը մտածէ ախորժալի հոգեհացի վրայ : Փոքրիկ Կարապետը՝ Պետիկի ընկերը՝ կը մտածէ ծաղկեայ նոր պատմութեան վրայ, որ յետոյ իրեն պիտի տրուի անշուշտ,

իսկ ուսուցչուհին միայն ընկզմած կ'երեւի դառն եւ անմխիթար մտածութեան մէջ, աչքի առաջ կը բերէ ուսումնասէր ու վարվուճ Պետիկն, ապա կը նայի դիակին, իսկոյն եւ եթ աչքերը կը մթաղենին, արտասուաց զոյգ զոյգ կաթիլներ մարդարտապէս վայր կը գլորին այտերէն : Այդ վայրկեանին ուսուցչուհին կը մտածէ տգիտական ու բռնական միջոցներու եւ հընարքներու վրայ, որոց շնորհիւ անհետ կը կորնչին հարիւրաւոր, հազարաւոր ընդունակ Պետիկներ :

Պ. Տ.

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

ԿՈՐՍՈՒԱԾ ՍԻՐՈՒՅԻ ՍԸ

(ԳԱԽԱՌԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ)

Գիր մը ունիմ գրերու,
Եարըս դըցի ժուռ դալու,
Կըսեն թէ եարդ է մեներ,
Գերեզման կայ փոքերու :

Պախճայն մէյվան լեցեր էր,
Եարըս օտան գըցեր էր,
Գիչերները նըստեր էր,
Եարըս ըսեր լացեր էր :

Բալւայ քովը կար մէկ Բէրին՝
Գիր գըրեցի իմ եարին,
Կըսեն թէ քեզ չի սիրեր,
Մտիկ երէ իմ գրին :

Մշոյ դաշտը չառւմ այ՝
Երկու մաքի խափուրմայ,
Մայրամ ուտա՞ խլափնայ :

Հայ Մայրամ, աղկէկ՝ Մայրամ
Քու ջան իմ ջանին խուրպան :

Մովսէսի դուռ շըբերով,
Մայրամ տարին գիչերով,
Մշոյ սարեր խճերով,
Իմ եար նախշուն բճերով :

Նըստեր էր դուռ կը շինէր,
Ճէպիկը նուռ կը դնէր,
Սիւրմէ՛ մազերուդ խուրսպան,
Ֆէսիկըդ ծուռ կը դնէր:

Եկար անցար ո՞ւր կեանք
Օրի՞ 7 Փէսըդ ոլրեր էիր,
Աղկէկ մազերուդ խուրսպան,
Կ'ըսէին ինձ մոլորեր ես:

Եկար անցար ոլորս,
Տուր չ'առար բարեւս,
Ո՛վ որ իմ եարը արեր է,
Չարնէ օր ու արեւը:

Պախջայիս պարը՞ մէյ մ'էր,
Այվան ու նարը մէյ մ'էր,
Աստուծոյ հազար շիւքիւր,
Իմ առած եարը մէյ մ'էր:

Պախջայի պարն է եկեր,
Այվան ու նարը եկեր,
Աստուծոյ հազար շիւքիւր,
Իմ առած եարն է եկեր:

Թուրան՞ թուրան թուխ թուրան,
Սէվիլ պոյը պղտի բերան,
Ոչ արեւ ոչ լուսնկայն,
Ոչ մայր բերեր բեզ նման:

Լուսնկայն կապեր կամար,
Քեզ օտեղծեց ինձի համար,
Լուսնկայն ոլոր մոլոր,
Պազնէի աչերդ բոլոր:

Ին՞չ էնիմ խոշոր փարայն,
Չողջնցաւ սրտիս եարան,
Սիրտս տամար տամար էր¹⁰
Նազլի եարիս համար էր:

Ինձոր մ'ունիմ խածած էր,
Չորս բոլորը արծաթ էր,
Աղբարս ուզեց չ'առուի,
Եարըս եկաւ պաշխ ըրի:

Գըջի չէնը մարանցս,
Մածուն դրին առաջս,
Փսիկն առաւ ձեռացս:

Աղջիկ աղուոր մազ ունիս,
Պիւլպիւլի փէրվազ ունիս,

Խօսքիս ճուղալ չես իտար,
Այդ ինչ խատար նաղ ունիս:

Փոթիններս բեր հագնիմ,
Օղտայ կէրտանդ պագնեմ,
Երբոր եարիս տուն երթամ,
Կեսրոջս ձեռքը պագնեմ:

Հաւաքեց
Տ. Մ. ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ

¹ Կրրեւոր աւան հեռի ի Բալուէն 6 ժամ. — ² Բարձակ. — ³ Ուտէ. — ⁴ Գեղեցիկ. — ⁵ Թուխ. —
⁶ Կ'երթաս. — ⁷ Ինչո՞ւ. — ⁸ Բերք. — ⁹ Տեսակ. —
¹⁰ Կտոր կտոր:

Երբեք, քնալ, կորել, բայերն առ հասա-
րակ աղաւաղեալ են ի Քղի եւ կը յորջոր-
ջուն հեա, գըջի, իշալ, նոյնպէս շատ մը
անուններ եւ ունեցող է, ի կը փոխուի,
չ'գիտեմ փափկահնչիւն գործելու համար է
թէ կը թոթովուի. որպէս Պէյոս փոխան
Պեարոսի:

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ

ՍՐՉԱԻՐԱԼԻՑ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

Այլ ճամբորդէինը Հայաստանի մէջ:

Բարձրաբերձ լեռան մը ստորոտէն կը
բալենը: Ձիւնի թերթիկները մոլեղին փչող
հողմի մ'առջեւ ոլորապտոյտ շրջաններ ը-
նելով՝ երկիրս ծածկող վերարկուն կը թանձ-
րացնէին: Սաստիկ ցուրտ կար:

Երկու ընկերներ ունէի ինձ հետ. մին
հասակակից էր ինձ: Միւս մենէ քիչ մը մեծ:
Ես ընկերներուս տկարագոյնն ու բաջասիր-
տըն էի:

Ձիւ չունէինք: Գիւղէ մը մօտակայ գիւղ
մը գնացած ատեն ձիւնէ բռնուելով կոր-
սընցուցեր էինք ճամբանիս. յուսահատու-
թիւնը ոտքերուս հետ կը քալէ: Ճակատա-
գիրն է մեր առաջնորդ:

Հասակակից ընկերս դադրեցաւ. ոտքերն
չէին շարժեր. նա փռուեցաւ ձիւնին վրայ,
հերթաք բարեաւ ըսաւ, ես հոս կը մեռ-
նիմ. վեր առի զինքն, յուսատու խօսքեր

ըրի ու ցնցելով քանիցս քաղցնել սկսցի : Անցրպետը լի ձիւնով, ընկերներս իսկ, որք ինձ մօտ կը քալեն, դժուարաւ կը տեսնեմ :

Բաւական քաղելէ վերջ ձիւնը դադրեցաւ ու ցուրտն աւելցաւ : Երկուքն ալ ըսպառնալից են : Ճամբանուս վրայ հանդիպեցանք փոքր ծառի մը որ կիսով չափ կորսուած էր ձիւնի տակ : Հոն որոշեցինք կենալ, զի չէինք կրնար այլ եւս յառաջ քալել : Բայց մեզմէ մէկ մզոնի չափ հեռուն գիւղ մը եղած լինելն եթէ ծանօթ ըլլար մեզ պիտի կրնայինք հոն հասնիլ :

Մտեցանք ծառին : Գրկեցինք զիրար : Երբ նստելու վրայ էինք գայլերու խումբ նշմարեցի հեռուէն : Չգիտեմ տեսած էին մեզ թէ չէ : Ըսի վտանգն բարեկամաց ու դողդողալով անհետացանք ձիւնին մէջ, ծածկուած էինք բոլորովին : Երկինք չէին երեւեր մեզ :

Այդ դողայինք թէ ցուրտէն և թէ գայլերէն : Թէ մին և թէ միւսն մահ կ'սպառնային : Հրացան ունէինք հետերնիս, բայց կրակ չէր առնէր. իսկ գրպանիս մէջ ունեցած վեցհարուած եանս մոռցած էի բոլորովին :

Բաւական տեսն անցաւ : Ծնջելով տաքցեր էինք : Ասպնով կը կարծէինք զմեզ : Որոշեցինք ճանապարհ ելնել : Ոտքի ելանք : Գայլերը տեսան մեզ ու հարձակեցան վրանիս : Ամէն մէկերնիս մէկ կողմ վազեցինք ազատելու յոյսով : Ես ձիւնազարդ ծառին ետեւ պահուեցայ :

Գազանաց խումբն որ քսանէ աւելի գայլեր կը կազմէին, երկուքի բաժնուեցան, մէկ մասն հասակակից ընկերոջս իսկ միւսն տարեց բարեկամիս ետեւէն ինկան : Զիս չէին տեսած :

Գազանք մէկ երկու ոստմամբ հասան իրենց զոհերուն : Մեծ ընկերս գետին կը տապալի արիւնլուայ. կտոր կտոր ըրին զայն. նորա ոսկորները կը ճարճատին գազանաց ակռաներուն մէջ տեղ. Մարմինս կը սարսի : Կ'ուզեմ օգնութեան գնալ. բայց ի՞նչ ընել, մեռնի՜ առանց կարենալ ազատելու անմեղ զոհերն :

Միւս ընկերս որ հրացանը կը կրէր նախ մաքառիլ ուղեց. հրացանի բռնովը կռուեցաւ մի քիչ գայլերու ակռաներուն հետ բայց ի զո՛ւր : Զի այս վերջինք ետեւի ոտ-

քերով ձիւն նետելով հէգ երիտասարդի երեսին՝ չուարեցուցին զայն : և ուրիշ մը նետուելով աղոր վրայ վզէն խածաւ ու փուեց գետին. բոլոր գայլերը լեցուեցան խեղճ ընկերիս վրայ : Բան մը չի տեսայ գայլերուն մէջ. միայն բարեկամիս ձեռքը տեսայ որ ոյժգին կը շարժէր օդին մէջ գայլերը վանելու համար. զո՛ւր աշխատութիւն . . . :

Մասերու բաժնուեցաւ անմեղ երիտասարդն. մէն մի գոյլ իւր մասն ունի. մին նորա գանկը կը կրծէ, միւսը նորա թեւը կը յօշոտէ և ուրիշ մը նորա փորը կը բըզըբտէ : Վերջապէս բոլոր գազանք զբաղած են ճաշելու : Ես կուլամ. բայց ի՛նչ ընեմ. գայլերուն վրայ յարձակելու չափ չունէի յանդգնութիւն : Այդ դողայ մարմինս : Այդ խորհիմ միանգամայն ի՞նչպէս պիտի ազատիմ :

Այդ վախնայի մեռնելէ. եթէ չի վախնայի իսկ, այդ կերպով մեռնիլն անտանելի էր արդարեւ : Կ'աղօթէի Աստուծոյ, զի աղօթք միայն այսպիսի ժամերու մէջ սիրովանք կըրնան ըլլալ : Աստուած կը կանչէի օգնութեան. զի կը կարծէի թէ մարդիկ շատ հեռու էին ինձմէ :

Պատահմամբ ձեռքս ներքնագրպանս խոթեցի. վեցհարուածեանն հոն էր. յոյսը փայլեցաւ երեսներուս վրայ, երկու փամփուշտ միայն կար աղոր մէջ. դոքա զիս ազատելու պիտի ծառայէին. կրակեցի մին, դնտակն մխուեցաւ գոյլի մը գլխուն մէջ ու ինկաւ գետին թաթերուն մէջ մէկ ընկերոջս աջ թեւը բռնած :

Գայլը փախչելու էին : Բայց ես չէի համարձակեր յառաջ քալել. եթէ գազանաց կեր չը լինէի, ցուրտը պիտի սառեցնէր զիս :

Բայց կը քալէի խենթի պէս. հազիւ թէ հասած էի արիւնոտ ձիւններուն երբ գայլերու վերադառնալը տեսայ : Վերջին յոյս ալ կրակեցի գազանաց վրայ, որք նորէն փախչիլ սկսեցին, որոնց հակառակ կողմն ալ ես կը վազէի, յաճախ թաղուելով ձիւնին մէջ որ մինչեւ կուրծքս կը հասնէր :

Ձայներ եկան հեռուէն. հէ՛յ, հէ՛յ, կը պոռային : Հասկցայ գիւղի մօտ եմ. խելք եկաւ գլուխս. բարձրաձայն օգնութիւն սկսեցի պոռալ. շատ չանցած երկու արե-

ւելեան շուներ քովս կանգնեցան, որոց ետեւէն կուգային չորս գիւղացի կտրիճներ:

Գիւղ փոխադրել տուի ընկերներուս բեկորներն: Սարսափէս հիւանդ պառկեցայ մի քանի օր, եւ այդ քստմնելի յիշատակն ցարդ ներկայ է մտացս մէջ:

ՈՂՁ ՓԱՂԵԱԼՆ

Արդիւի բարձրահայեաց Ս. Աստուածածին վանքէն կուգայինք. տասն և ութն էր մեր թիւ. ամէնքս ալ նստած էինք էշերու վրայ: Առաւօտեան աստղը նոր երեւցած էր արեւելքէն. ողջոյն գիշերն ճամբորդած գողով քուներնիս կը տանէր: Ես ամենէ եւրիտասարդն գողով ամէնէ աւելի քնանալ ու հանգիստ կուգէի. ի զուր տեղը աղաչեցի իշապանին ու ընկերացս հանգստանալ մի քիչ, որք միշտ կը խարազանէին գրաստներն «Չօ՛, չօ՛» գոչելով:

Գերեզմանատան մը քովէն կ'անցնէինք: Ես քնացեր էի ու իմ ծոյլ էշս ամէնէ ետեւ մնացած էր. իշապանն դայս տեսնելով լաւ հարուած մը տուաւ կենդանւոյն որոյ յանկարծական ոտտու մն զիս վար նետեց քարերուն մէջ: Ամէնն ալ կը ծիծաղէին. ինէ զատ ով որ քնացած կար, արթնցաւ. իմ անկումս ուրախութիւն պատճառեց իրենց:

Անցանք քիչ մը տեղ. տակաւին կը ծիծաղէին: Ես բարկացեր էի:

Յանկարծ ամէն ոք կեցուց իւր կենդանին. իշապանք, որ հետի կը քալէին, քար կտրեցան. ամէնքս ալ կը դողայինք. գետնի տակէն հեկեկանաց ձայն մը կուգար, որ կ'ազդեր մինչեւ երակներնուս ու ոսկորներնուս մէջ. մեզմէ ոմանք ուրուական կարծեցին, ոմանք վհուկ եւ ոմանք մեռելոց անտեսանելի հոգիք: Ես ո՛չ ուրուականի կը հաւտայի, ո՛չ վհուկի եւ ո՛չ իսկ կը կարծէի թէ մեռելոց հոգիք պատճառ մը ունին գալ գերեզմանատուն, մտնել գետնին տակ եւ հեկեկանաց ձայներ հանել: Սակայն երբ ինձ ըսին, «Առաջ քալէ», կեցած տեղս գամուեցայ: Ես ալ կը վախայի:

Հեկեկանաց ձայնն նորէն կը լսուէր:

մեր սարսափն երթալով կ'աւելնար. քիչ մնաց որ ուղեղնիս ճաթէր: Ամէնքս ալ կը դողայինք: Գերեզմանատան մը մէջ, մութատեն այդպիսի ձայն մը լսել, սոսկալի է արդարեւ:

Ամէնքս մէկէն որոշեցինք առաջ գնալ: Ամէնքս ալ չօ՛ ըրինք մէկէն: Ձայնը կտրած էր: Քիչ մը տեղ քալելէ յետոյ, վար իջայ էշիս վրայէն ու քալել սկսեցի իշապարի մը հետ. ձայնը նորէն լսուեցաւ աւելի ուժգին ճիշդ ինձմէ երկու քայլ հեռուէն: Ձեմ կրնար նոյն վայրկենին զգացածս բացատրել. բոլոր մարմինս սառի պէս եղաւ, իսկ երեսոս կրակ կտրած էր. արիւնս կարծես գլխուս մէջ ժողովուէր էր. ձայնը գերեզմանի մը մէջէ կուգար. ողջ թաղեալ մ'էր, որոյ մարմնոյն վրայ հող չէին լեցուցած, ըստ սովորութեան քրիստոնէից Միջագետաց, այլ քարէ շինուած. տնակի մը մէջ ամփոփեալ էր մարմինն ու ատոր վրայ կը հանգչէր հողը սակաւ թանձրութեամբ, ըստ սովորութեան այլազգի ժողովրդոց:

Ով կը համարձակէր գերեզմանը բանալ, շատ խօսեցանք այդ մասին, բայց ինչ ինչ նկատումներ ստիպեցին մեզ լուր տանիլ ի քաղաք: Երկու ընկերք, վազել սկսեցին դէպի Տիգրանակերտ որոյ հսկայ պարիսպներն շատ հեռի չէին մեզմէ:

Ընկերք շատ չէին հեռացած, երբ ձայնն կրկնուեցաւ. դողացինք ամենքս ալ ու վազեցինք գերեզմանին վրայ, հողը բանալ սկսեցինք, բայց ձեռքերնիս կը դողար: Քիչ յետոյ բացուած էր տապանն. ողջ թաղեալն քառասուն ամեայ կին մ'էր յղի, որ նոր իւր պատանքը պատռած ու երեսներն արիւնլուայ ըրած էր. շունչ մը կ'ենէր տակաւին. պառկեցուցինք դժբաղդը գորպի մը վրայ, ուր հանգիստ շունչ առնուլ սկսեց:

Արեւը ծագեց, որուն ճառագայթից հետ հասան նաև մօտակայ քաղաքէն բազմաթիւ անձինք եւ պահ մը վերջ թաղեալի այրն ու զաւակներն անթիւ բազմութեամբ. հիւանդն ալ օրհասին էր: Հոն, արեւուն տակ նա փչեց հոգին ի մեծ ցաւ ու տըրտմութիւն բոլոր ազգականաց:

Տխուր էին բոլոր ներկայք: Այդպիսի մի դէպք բնական է որ թախիծով կը համակէ ամէն ոք:

Ննջեցեալը նորէն պատնուելէ յետոյ, նոյն դերեզմանին մէջ դրուեցաւ, որուն վերայ թափուեցան հեղեղի պէս արտասուք հարիւրաւոր աչքերէ :

Երկու օր յետոյ ես ու իմ բոլոր ընկերներս հիւանդ ընկանք այդ երկիւղի երեսէն :

ՄԱՍԻՍԻ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

ԱՌԱՋԱՐԿԵԱԼ ԽՆԴԻՐՔ

Թիի 21.	(Մասիս Թիւ 3814)
» 44.	» 3836)
» 45.	» 3837)

ԽՆԴԻՐ

Թիի 46.

Աղբիւր մը երկու ժամէ ի վեր կը վազէ աւազանի մը մէջ. երկրորդ մը կը բանանք որ առաջնոյն կիսուն չափ աւելի ջուր կուտայ եւ աւազանը կը լեցուի երկու նոր ժամերէ յետոյ : Ո՞րքան ժամանակի մէջ իւրաքանչիւր աղբիւր պիտի լեցնէր աւազանը եթէ առանձին վաղելու ըլլար :

Թիի 47

Երկու կապուած յարդեայ գլխարկներ, երեք չը կապուած գլխարկի գին կ'արժեն, իսկ թէ որ գլխարկի մը զարդը 3 ֆր. նուազ ընէր, 4 չը կապուած գլխարկներ 3 կապուած գլխարկներէ աւելի չը պիտի արժէին : Ի՞նչ է չը կապուած գլխարկի մը գինը. Ի՞նչ է վրայի զարդին գինը :

Թիի 48

Մէկուն կը հարցուէր թէ քանի՞ անգամ ամուսնացած է : Շատ սիրով կը պատասխանեմ ըսաւ, մինչեւ իսկ ձեր խնդրածէն աւելին կը գիտնաք : Առած կիներու թիւը մէկ թուանշան միայն ունի : Այս թուանշանին ձախ կողմը դրէք ուրիշ մը զոր չ'եմ ըսեր ձեզ եւ կ'ունենաք զաւակաց թիւն : Ձախէն աջն անցուցէք այս թուանշանը, եւ կը գտնէք արդի տարիքս : Արդի տարիքէս հանեցէք կանանցս եւ զաւակացս գումարն, կը մնայ այն տարիքս յորում ամուսնացայ առաջին անգամ. իսկ սոյն վերջին տարիքս կանանցս թուոյն վեց անգամէն ճշգիւ այն թուանշանին չափ կը տարբերի զոր նոյն թուոյն ձախ եւ աջ կողմերը դնել տուի : Ի՞նչ էր այս մարդուն տարիքն : Ամուսնացած ժամանակ ի՞նչ էր իւր տարիքը. Գանի կին եւ քանի՞ զաւակ ունեցած էր :

ԽՆԴԻՐ ԹԻԻ 40

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Շ ըլլայ ներգծեալ շրջանակին կեդրոնը որոյ շառաւիղն է Շ. Գ Դ եւ 0 Շ գծերը կ'երկարեմ մինչեւ որ 0 Ա ի վրայ ի Կ բարձրացող ուղղահայեացքը կտրեն ի Մ եւ ի Ն : (պատկերը չ'ինել) : Կ Դ Ն եւ Կ' Գ Դ եւ առնկիւններն նման լինելով ունինք Կ Ն = Կ Դ ըստ որում Կ' Գ = Կ' Դ :

Միւս կողմանէ 0 Կ = Կ Մ որովհետեւ Մ 0 Կ անկիւնն 45 աստիճան ունի, հետեւաբար,

Մ Ն = Կ Մ - Կ Ն = Կ 0 - Կ Դ = Կ 0 - Կ Դ' = Շ (Գ' լինելով ներգծեալ շրջանակին 0 Ա ի հետ հպման կէտը.) հետեւաբար նաեւ 0 Գ = Շ, որով Մ Ն = 0 Գ. ուստի կը հետեւի թէ 0 Գ Բ եւ Մ Ն Բ եռանկիւնները հաւասար են, ունենալով մէկ հաւասար կող երկու հաւասար անկեանց մէջ. ուրեմն 0 Բ = Բ Մ. Ըսել է թէ Գ Ն լարը երկու հաւասար մասանց կը բաժնէ զ0 Մ եւ կ'անցնի միշտ նորա մէջտեղի Բ կէտէն :

Թիի 41

ԼՈՒԾՈՒՄՆ

Բ կոչենք երկու քոյրերուն դրած գումարն. Բ² կը լինի ամբողջ շահն : Թէ որ 5 տկան Փր. աւելի դրած լինէին, գումարը կը լինէր Բ + 10 իսկ շահը 600 Փր. ըստ խնդրոյն յառաջադրութեան :

Ուրեմն եթէ Բ + 10, 600 Փր. շահի, Բ կը շահի $\frac{600 \text{ ֆ}}{\text{Բ} + 10}$, իսկական շահը :

Արդ սոյն շահը կոչեցինք Բ², որով ունինք.

$\text{Բ}^2 = \frac{600 \text{ ֆ}}{\text{Բ} + 10}$ հաւասարութիւնը որ կու-

տայ $\text{Բ} = 20$ Փր. դրած գումարն, եւ $\text{Բ}^2 = 20 \times 20 = 400$ Փր. ամբողջ շահն : Մեծ քոյրը շահէն 80 Փր. փոքրէն աւելի բաժին մ'ունեցած ըլլալով, ընդունած է.

$\frac{400 + 80}{2} = 240 \text{ ֆ.}$ իսկ փոքրն $\frac{400 - 80}{2} = 160 \text{ ֆ.}$

Կը մնայ որոշել իւրաքանչիւրին դրած գումարն :

Եթէ 400 Փր. շահն գոյացած է 20 Փր.

բանքով, մեծ քայլը 240 Փր. չահելու հա-
մար դրած է $\frac{240 \times 20}{400} = 12$ Փր. Փոքր բոյրը

160 չահելու համար, $\frac{160 \times 20}{400} = 8$ Փր.:

ՊԱՏ.— 12 Փր. եւ 240 Փր. մեծին դը-
րած եւ չահածը: 8 Փր. եւ 160 Փր. փոք-
րին դրած եւ չահածը:

Թ Ի Ի 42

Լ Ո Ւ Ծ Ո Ւ Մ Ն

Ք կոչենք տիկնանց թիւն եւ Փ օրիոր-
դացը: Ուրեմն ունինք $2\Phi + \Phi = \Phi^2$, յոր-
մէ, $\Phi = \frac{\Phi^2}{2}$. Դիտենք նաեւ թէ խնդրոյս

յառաջադրութեան համաձայն, պարող տիկ-
նանց թիւն հաւասար է $\frac{3\Phi}{4} - 1$ եւ օրի-

որդացը, $\frac{3\Phi}{4} + 3$, ուրեմն.

$$\left(\frac{3\Phi}{4} - 1\right) + \left(\frac{3\Phi}{4} + 3\right) = 29, \text{ յորմէ}$$

$$\Phi = 36 - \Phi$$

որով, $\frac{\Phi^2}{2} = 36 - \Phi$, հաւասարութենէն

կը բաղենք $\Phi = 8$ եւ հետեւաբար $\Phi = 28$:

ՊԱՏ.— 8 տիկնայք եւ 28 օրիորդք:

Թ Ի Ի 43

Լ Ո Ւ Ծ Ո Ւ Մ Ն

Դիտենք թէ մէկ ժամու մէջ $4\frac{1}{2}$ մղոն
կամ երեք մղոն միայն ընելէն, 10 ժամու
տարբերութիւն մը յառաջ կուգայ: Արդ Ք
կոչենք ամբողջ մղոններու թիւն. յայտնի է
թէ Ք ի $4\frac{1}{2}$ ով քանորդն տասնի չափ կը
տարբերի 3 ով քանորդէն: Կ'ուենենանք ու-
րեմն հետեւեալ հաւասարութիւնը որ կու-
տայ Ք ի արժէքը.

$$\frac{\Phi}{4,5} = \frac{\Phi}{3} - 10, \text{ յորմէ } \Phi = 90$$

Մէկ ժամու մէջ քանի՞ մղոն առնելը
գիտնալու համար, որոշենք նախ թէ քա-
նի՞ ժամ տեւած է ճանապարհորդութիւ-
նը: Արդ ժամուան մէջ 3 մղոն միայն ընե-
լով, սոյն ճանապարհորդութիւնը տեւած է
 $\frac{90}{3} = 30$ ժամ. բայց 3 մղոն ընելով, վեց
ժամ աւելի ուշ կը հասնի. ուրեմն միայն

$30 - 6 = 24$ ժամ տեւած է ճանապար-
հորդութիւնը, հետեւաբար սուրհանդակն
ընթացած է մէկ ժամու մէջ $\frac{90}{24} = 3\frac{3}{4}$ մը-
ղոն:

ՊԱՏ.— Ընդ ամէնը 90 մղոն ընթացած
է սուրհանդակը, իսկ մէկ ժամու մէջ $3\frac{3}{4}$:

ԱՆՈՒԱՆՔ ԼՈՒԾՈՂԱՅ

Թիւ 40 խնդիրն լուծող ունեցած չէ:

Թ Ի Ի 41

Տ. Կ. Նաւասարդեան, Զմիւռնիա:
Տ. Ս. Պետրոսեան Կիրասուն

Թ Ի Ի 42

Տ. Կ. Նաւասարդեան, Իզմիր
Տօք. Գ. Գասպարեան Կ. Պոլիս
Տ. Երուանդ Իւթիւճեան, Կ. Պոլիս
Տ. Մ. Սարրաֆեան Աշակ. Պէրպէր-
եան վրժինի.
Տ. Ս. Պետրոսեան, Կիրասուն

Թ Ի Ի 43

Տ. Ռ. Մաթակունի Գատը-գիւղ
Տ. Կ. Նաւասարդեան Զմիւռնիա
Տ. Մ. Սարրաֆեան Աշակ. Պէրպէր-
եան վրժինի.
Տօք. Գ. Գասպարեան Կ. Պոլիս
Տ. Ե. Իւթիւճեան Կ. Պոլիս
Տ. Ս. Պետրոսեան Կիրասուն

Տ. Ե. Ի.— Կ. Պոլիս.— 2եր 43դ խնդ-
րոյ լուծումն անկատար է:

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ

ՍՈՒՐՀԱՆԴԱԿ

19 Սեպտեմբեր 1886

Ամրան եղանակին եւ մանաւանդ Ղա-
ւաթիոյ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ կառու-
ցեալ շէնքին աւարտած չը լինելուն պատ-
ճառաւ, Ազգային Ժողովը շատ բիշ անգամ
կը գումարի այս քանի մ'ամսոց մէջ: Վեր-
ջին նիստն, որ տեղի ունեցաւ անցեալ

ուրբաթ օր ի Գում-Գարու՝ գլխաւորաբար գրաւուեցաւ 1886-87 եւ 1887-88 տարիներու ելմտացոյցի վիճաքանութեամբ: Հասութից զլուխը՝ որոյ գումարը կը հասնի 758,805 դր. ի նոյնութեամբ քուէարկուած լինելով արդէն, մի առ մի վիճաքանութեամբ գրեթէ նոյնութեամբ ընդունուեցան Մասուց 18 գլուխներն. Ազգային ժողովոյ տարեկան ծախուց յաւակցեալ 15 հազար զրուչի գումարը միայն անբաւական նկատուելով բարձրացուեցաւ 25 հազար զրուչի, ըստ առաջարկութեան Մայր Դիւանին: Մնացեալ մէկ քանի գլխոց, եւ մասնաւորապէս Պատրիարքարանի պաշտօնէից ծախուց պատկանող մասին վիճաքանութիւն թողուեցաւ յառաջիկային: Ներկայացեալ ելմտացոյցին վրայ եղած բոլոր դիտողութեանց պատասխանեցին. Վարչութեան Ատենայետ Վսեմ. Նուրեան էֆէնտի եւ Համարակալութեան Դիւանի Տեղեկաբեր Սըվաճեան Կարապետ էֆէնտի, ազդուապէս հերքելով այն առարկութիւններն եւ խնայողաւորական փաստերն որոց վրայ հիմնուելով մէկ քանի երեսփոխանք ծախուց գումարներու զեղջումը կը պահանջէին:

Պիւտճէի վիճաքանութենէն ոչ նուազ կարեւոր բաժին մ'ունեցաւ Պէկեան էֆէնտիի «Երեսփոխանական ընտրելիութեան» վաղեմի եւ ծանօթ խնդիրն որ տարիներէ հետէ Ազգային ժողովէն՝ Դիւանաց կը յըզուէր եւ Դիւաններէն՝ Ազգային ժողովին կը բերուէր: Վերջին անգամ առաջարկութեամբ Ս. Փափաղեան էֆէնտիի, Ս. Պատրիարք Հօր յանձնուած էր վերջնական տընօրէնութիւն մ'ընել այս մասին եւ Ն. Ա. մեծապատուութիւն սեպտ. 10ին յատուկ պաշտօնագրով մը իւր եզրակացութիւնը բերաւ Ազգային ժողովին որ առանց քուէարկութեան համակերպեցաւ այնմ խնդիրն, ազգային տեսակէտով, պատմական կարեւորութիւն մ'ունենալով, կը փութանք զընել աստ Ս. Պատրիարքի եզրակացութիւնը:

«Արդ, նկատելով որ մեր հոգեւոյն նախորդն իւր մասին ներած է արդէն Պէկեան էֆէնտիի, ինչպէս ըստ արձանագրութեանց ժողովոյն, նոյն ինքն իւր բերանով յայտարարեր է Ազգ. ժողովոյ 1878 նոյեմբ. 10ի նստին մէջ.

«Նկատելով որ Պէկեան էֆէնտի Ազգ. ժողովոյ որոշմանց չը հպատակելուն համար իւր կանոնական պատիժը կրած է.

«Հետեւաբար փակեալ կը նկատենք այս խնդիրն եւ Պէկեան Թաղէոս էֆէնտիի երեսփոխանական ընտրելիութեան արգելք մը չենք տեսներ»:

Այս որոշման համեմատ Պէկեան էֆէնտի, որոյ երեսփոխանական իրաւունքը կախակայեալ կը մնար ութ ինը տարիներէ հետէ, այսուհետեւ կրնայ երեսփոխան լինիլ:

Մեր սահմանէն դուրս է խօսիլ այն եւթութարութեանց վրայ որոց նայելով խնդիրը մօտաւոր ժամանակի մը մէջ վերստին պիտի կարենայ ներկայանալ Ազգային ժողովոյն

Շարժումս մէջ գլխաւորաբար յիշուեցան գաւառական խնդիրներ յորս առաջին տեղը կը գրաւեն Քարբերդի ազգային գործերը: Վիճակին առաջնորդական Տեղապահ Պետրոս վարդապետի դէմ եւ ի նպաստ հեռագիրը հեռագրաց կը յաջորդեն. երկու կուսակցութեանց այս վէճին բուն արժէքն հասկնալու համար հարկ է սպասել առաջնորդական ընտրութեան մասին ի Պատրիարքարան հասնելիք տեղեկագրոց որք ճանաչանուած են այս պահուս:

Երկու օր առաջ ցաւալի հեռագրեր հասան մայրաքաղաքս, ծանուցանող թէ Նապին-Քարահիսարի մէջ մեծ հրդեհ մը սլատակելով, Հայոց եկեղեցին, դպրոցն ու 300է աւելի տուններ հրայ ճարակ եղեր են, անպատուապար թողնով բազմաթիւ ընտանիքներ: Ս. Պատրիարք Հայրը փութացած է պէտք եղած դիմումն ընել կարօտելոց օգնութիւն հասցնելու նպատակաւ:

Արմաշէն վերադարձող ուղեւորք կը պատմեն թէ Ս. Խաչի տօնն ամենայն փառաւորութեամբ կատարուեր է այս տարի, ի ներկայութեան շուրջ հինգ հազար ուստաւորաց որք մեծ պատուովք հիւրընկալուեր են վանահայր Գեր. Աշըգեան խորէն Եպիսկոպոսի կողմէ եւ գոհութեամբ նկատուեր են եկեղեցւոյն, վանքին ու վարժարանին բարեկարգ ընթացքը, վանքին սենեակներու մաքրութիւնն ու կատարուած նորոգութիւնները: Նիկովիդիոյ առաջնորդ Գեր. Ստեփան Եպիսկոպոս եւս ներկայ գտնուեր է անդ Ս. Խաչի տօնին առթիւ:

Նեմքին լրաց մէջ յիշատակութեան արժանի է փաստաբանական մենաշնորհի ջրուհի որ առաջարկուած էր Քատական նախարար Ճէվմէտ փաշայի կողմէն եւ վաւերաձաւ կայս իրաւէն Ս. յորոշման համեմատ, ամեն ոք ազատ է այսուհետեւ առանց վայականի փաստաբանութիւն ընել ամեն կարգի դատարանաց առջեւ, ի բաց առեալ պատժական դատարաններն: Տ. Ա.

Արտօնատէր Կ. Ս. ԻիթիիճեԱն
ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԱՐԵՒԵԼՔ ԻՐԱԳՐՈՅ